

1964 m. spalio 28–29 d. vyko septynioliktoji VVU studentų mokslinė konferencija.

Kalbos mokslų sekcijoje (vadovas doc. J. Pikčilingis) buvo perskaityti šie pranešimai: „Mokslinis ir religinis kalbos kilmės aiškinimas“ (IV k. stud. J. Abaravičius; moksl. vad. doc. V. Urbutis), „Kai kurių centrinių ir vakarinių Lietuvos sričių pavadinimai XVI a.“ (IV k. stud. Z. Cariova; moksl. vad. filol. m. kand. M. Sivickienė), „Frazeologinių junginių vertimas į kitą kalbą“ (III k. stud. A. Kepalaitė; moksl. vad. doc. J. Pikčilingis), „Netiesioginės kalbos reiškimas dalyvine konstrukcija P. Cvirkos raštuose“ (III k. stud. D. Miselytė; moksl. vad. filol. m. kand. J. Žukauskaitė), „Apibrėžtųjų žodžio leksinių reikšmių atspindėjimas Mokslų akademijos 1957–1961 m. žodyne“ (IV k. stud. V. Švagždys; moksl. vad. filol. m. kand. M. Sivickienė), „Diftongų deriniai lietuvių kalboje“ (VVPI IV k. stud. E. Brundzaitė; moksl. vad. doc. E. Mikalauskaitė), „Frikatyviniai lietuvių kalbos priebalsiai“ (VVPI IV k. stud. G. Kriščiūnaitė; moksl. vad. doc. E. Mikalauskaitė), „1753 m. „Žyvato“ vokalizmo bruožai“ (III k. stud. G. Jurkūnaitė, moksl. vad. dėst. A. Girdenis), „Balsio *e* pakitimai tarmėse“ (III k. stud. R. Venckutė; moksl. vad. dėst. A. Girdenis), „Mūšos upyno Aukštelkų tarmės vokalizmo ir kirčio ypatybės“ (III k. stud. V. Čelutkaitė; moksl. vad. dėst. A. Girdenis), „Upninkėlių tarmės išorės sandis“ (III k. stud. M. Gečiauskaitė; moksl. vad. dėst. A. Girdenis), „Mokslo populiarizacijos veikalo kalbos kultūra“ (V k. stud. A. Dulkinas; moksl. vad. doc. J. Pikčilingis).

Kalbos mokslų sekcijos žiuri komisija I vietą skyrė R. Venckutei, II-ją – G. Jurkūnaitei ir V. Čelutkaitei, III – A. Kepalaitei ir V. Švagždžiui.

* * *

1965 m. vasario 18 d. Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto Istorijos ir filologijos fakulteto mokslinių laipsnių teikimo tarybos posėdyje Lietuvių kalbos katedros vyr. dėst. Piročkinas Arnoldas, Mikalojaus s., sėkmingai apgynė filologijos mokslų kandidato laipsnio disertaciją tema „Dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos sujungiamieji sakiniai“.

Darbo vadovas – doc. filologijos mokslų kandidatė A. Laigonaitė. Oficialieji oponentai: LTSR MA akad. prof. J. Balčikonis ir filol. m. kand. Z. Dušaiūtė.

Disertaciją recenzavo Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto Lietuvių kalbos katedra.

Taryba gavo Šiaulių K. Preikšo vardo pedagoginio instituto vyr. dėst. V. Sirtauto teigiamą atsiliepimą.

A. Piročkino disertacija yra nemažas darbas, skirtas sudėtingai lietuvių kalbos sintaksės problemai – sujungiamiesiems sakiniams. Autorius savo darbo uždaviniu laiko: 1) duoti, nors ir neišsamų, bet pakankamai argumentuotą teorinį sujungiamojo sakinio supratimą, 2) gramatinį-struktūrinį ir semantinį požiūrį apibūdinti dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos sujungiamuosius sakinius, parodyti šių sakinių sistemą.

Disertacijos tema yra paskelbta straipsnių¹.

Darbas susideda iš pratarinės, trijų skyrių ir išvadų.

Pirmajame skyriuje „Sujungiamieji sakiniai kitų sakinių tarpe“ autorius stengiasi tiksliau nusakyti sujungiamųjų sakinių esmę. Čia kelia kardinalines sintaksės problemas, įtikinamai parodo, kad sudėtingiems ir neretai painiems kalbos reiškiniams nagrinėti būtina reikia giliomis studijomis paremtos mokslinės teorijos. Šiame skyriuje A. Piročkinas ne tik apžvelgia, bet ir kritiškai vertina įvairių kalbininkų pažiūras į sudėtinį sakinį, pasako savo nuomonę dėl nagrinėjamų sudėtinio sakinio problemų. Čia bene pirmą kartą lietuvių kalbos moksle nagrinėjamas sujungiamųjų sakinių priduriamasis ryšys, to ryšio pobūdis. Skirtingai, negu buvo iki šiol įprasta, A. Piročkinas sudėtinius sujungiamuosius sakinius skirsto ne pagal loginius-semantinius santykius, o visų pirma pagal jungtukus ar kitus jungiamuosius žodžius, juos laikydamas pagrindine tiek sintaksinių, tiek ir prasminių (loginių) santykių raiškos priemone.

Autorius smulkiai aprašo ir visus antrinius loginius-semantinius santykius bei jų atspalvius, kuriuos tik pastebėjo savo surinktoje iš grožinės, mokslinės ir publicistinės literatūros gausioje medžiagoje.

Sudėtinių bejungtukių sakinių A. Piročkinas neanalizuoja, išaiškindamas, kad nėra tokio vieno kriterijaus, pagal kurį būtų galima skirstyti bejungtukius sudėtinius sakinius į sujungiamuosius ir prijungiamuosius, kaip buvo ligi šiol daroma lietuvių kalbos sintaksės vadovėliuose.

Autorius, nors ir atliko milžinišką darbą, tačiau, prof. J. Balčikonio teigimu, sukritikavęs nuo J. Jablonskio laikų mūsų gramatikoje priimtą visų sudėtinių sakinių (sudarytų ir su jungtukais, ir be jų) klasifikavimą į sujungiamuosius ir prijungiamuosius sakinius ir pabrėžęs, kad sujungiamaisiais sakiniais laikytini tik tie sudėtiniai sakiniai, kurių atskiri komponentai jungiami sujungiamaisiais jungtukais, neduoda vienu skirstymo kriterijumi paremtos visų sudėtinių sakinių klasifikacijos.

Antrajame skyriuje išsamiai nagrinėjami įvairiais jungiamaisiais žodžiais sujungtų sujungiamųjų sakinių komponentų savitarpio loginiai-semantiniai ir gramatiniai-struktūriniai (tarinių koreliacija, atliepiamieji žodžiai ir kt.) santykiai.

Diskusijose pasisakė prof. J. Budzinskis, nurodydamas, kad autoriaus rekomenduojamas sudėtinių sakinių skirstymas pirma į jungtukinius ir bejungtukius, o tik jungtukinių į sujungiamuosius ir prijungiamuosius yra ne visai pilnas, nenuoseklus ir sudaro kai kurių neaiškumų, nagrinėjant atskirus sakinius.

¹ LTSR Aukštųjų mokyklų Mokslo darbai, Kalbotyra, t. IX, 1963; t. X, 1964; t. XI, 1965.

1965 m. kovo 2 d. Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto Istorijos ir filologijos fakulteto mokslinių laipsnių teikimo tarybos posėdyje Lietuvių kalbos katedros vyr. dėst. Gailiūnas Pranas, Juozo s., vienbalsiai apgynė filologijos mokslų kandidato laipsnio disertaciją tema „Dabartinės literatūrinės lietuvių kalbos veiksmazodžio tariamoji nuosaka. Reikšmės ir vartojimas“.

Darbo vadovas – doc. filologijos mokslų kandidatas Z. Zinkevičius. Oficialieji oponentai: LTSR MA akad. ist. m. dr. prof. J. Žiugžda ir filologijos mokslų kandidatas B. Kalinauskas.

Disertaciją recenzavo LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos sektorius.

Taryba gavo Šiaulių K. Preikšo v. pedagoginio instituto vyr. dėst. V. Sirtauto ir Latvijos Valstybinio P. Stučkos vardo universiteto doc. K. Gailūno teigiamus atsiliepimus.

P. Gailūno disertacijoje nagrinėjamas aktualus lietuvių kalbos gramatikos klausimas, glaudžiai susijęs tiek su praktine vartoseną, tiek ir su teoriniais kalbotyros aspektais. Darbe sukaupta gausi medžiaga bendraisiais nuosakos problemos ir atskirai – tariamosios nuosakos klausimais. Daug dėmesio darbo autorius skiria klausimui, kurie kalbos elementai formuoja tariamosios nuosakos reikšmes.

Disertaciją sudaro įvadas, keturios dalys su dviem papildomais skyriais.

Įvade apibūdinta tariamosios nuosakos formų daryba, pateikta formų klasifikacija, apžvelgta visa prieinama literatūra apie tariamąją nuosaką, apibūdinta modalumo kategorija, aptartos ir kitos nuosakų reikšmės.

Pirmojoje disertacijos dalyje „Bendrieji tariamosios nuosakos reikšmių ir vartojimo klausimai“ autorius, pasinaudodamas rusų, latvių, vokiečių kalbininkų mintimis apie tariamąją nuosaką ir remdamasis J. Jablonskio 1922 m. gramatikoje duotu tariamosios nuosakos aptarimu, suformuluoja palyginti tikslų tariamosios nuosakos apibrėžimą.

Antrojoje dalyje „Tariamosios nuosakos potencialinės reikšmės“ ir trečiojoje – „Tariamosios nuosakos optatyvinės reikšmės“ sprendžia esminius šios nuosakos reikšmių ir vartojimo faktus. Daug vietos skiriama tariamajai nuosakai palyginti su tiesioginės ir liepiamosios bei geidžiamosios nuosakų reikšmėmis.

Paskutinis disertacijos skyrius nagrinėja tariamosios nuosakos sudurtinių formų vartojimą. Pateikiama gana daug ir vertingos medžiagos apie tariamosios nuosakos laikus.

Darbe sukaupta gausi ir įvairi faktinė medžiaga iš visų žymiųjų lietuvių rašytojų veikalų kalbos, iš tautosakos, didžiųjų lietuvių kalbininkų (K. Būgos, J. Jablonskio) raštų, iš LTSR Mokslų akademijos leidžiamo didžiojo lietuvių kalbos žodyno ir kitų šaltinių. Remiantis gausia medžiaga, darbe padaryti reikiami teoriniai apibendrinimai bei išvados.

Betyrinėdamas tariamosios nuosakos vartojimo dėsningumus, darbo autorius įtikinamai apgina vadinamosios netiesioginės nuosakos teisę lietuvių kalboje. Jis įrodo, kad netiesioginė nuosaka savo gramatiniais ir semantiniais požymiais yra savarankiška, nesutampanti su dalyviais, kaip buvo manoma iki šiol.

P. Gailiūno disertacija – tai neabejotiną teorinę ir praktinę vertę turįs darbas, pirmą kartą lietuvių kalbotyroje taip išsamiai ir giliai išnagrinėjęs nuosakos kategoriją.

Diskusijose pasisakė „Tarybinės mokyklos“ žurnalo redaktorė O. Boreišienė. Ji kalbėjo apie tai, kad žurnalo puslapiuose pasirodę P. Gailiūno straipsniai skaitytojų vertinami labai gerai. Žurnalo redakcija pageidauja, kad visa disertacijos medžiaga būtų pateikta skaitytojui.

Disertacijos tema yra paskelbta straipsnių².

* * *

1965 m. kovo 2 d. Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto Istorijos ir filologijos fakulteto mokslinių laipsnių teikimo tarybos posėdyje Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto Rusų kalbos katedros vyr. dėst. Šulienė Olga, Nikalojaus d., vienbalsiai apgynė filologijos mokslų kandidato laipsnio disertaciją tema „Синтаксис русского говора Зарасайского района Литовской ССР /простое предложение/“ („Lietuvos TSR Zarasų rajono rusų tarmės sintaksė (vientisinis sakinyš)“).

Darbo vadovas – filol. m. dr. prof. **B. Larinas**. Oficialieji oponentai: prof. M. Račkauskas ir doc. filologijos mokslų kandidatė M. Sivickienė.

Disertaciją recenzavo Latvijos Valstybinio P. Stučkos v. universiteto Rusų kalbos katedra.

Taryba gavo Leningrado Lenino ordino Valstybinio A. A. Ždanovo vardo universiteto filologijos mokslų kandidato V. Trubinskio, Daugpilio pedagoginio instituto vyr. dėst. filologijos mokslų kandidato A. Sinicos ir LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto darbuotojų grupės teigiamus atsiliepimus.

Disertaciją sudaro 489 mašinraščio puslapiai. Yra paskelbta straipsnių³.

Disertacijos tema aktuali jau vien dėl to, kad rusų tarmių sintaksės klausimai Lietuvos TSR teritorijoje iš viso dar niekieno netyrinėti.

O. Šulienė nagrinėja izoliuotos rusų kalbos tarmės, esančios LTSR Zarasų rajone, vientisinio sakinio sintaksę, nušviečia tos tarmės linksninių ir prielinksninių junginių tarpusavio santykį, jų vartojimo dažnumą, paplitimą, parodo vienanario ir dvinario sakinio pagrindinių dalių reiškimo būdus ir priemones, atskleidžia tiriamosios tarmės visą vientisinio sakinio sistemos vaizdą.

Disertacija yra ne vien aprašomojo, bet ir istorinio bei lyginamojo pobūdžio. Aprašytoji medžiaga bus labai naudinga, sudarant Pabaltijo rusų tarmių dialektologinį atlasą.

Darbo autorė stengiasi nustatyti aplink esančių kalbų įtaką rusų tarmei, lygina rusų, baltarusių, lenkų ir lietuvių kalbų atitinkamas sintaksines ypatybes. Besiremddama gausia, visapusiškai išanalizuota medžiaga, O. Šulienė nustato, kad kitų kalbų įtaka pirmiausia pasireiškia leksikoje, kuri yra pati jautriausia pakitimams.

² LTSR Aukštųjų mokyklų Mokslo darbai, Kalbotyra, t. IV, 1962; t. VI, 1963; „Tarybinė mokykla“, Nr. 2,3, 1964; „Kalbos kultūra“, 3, 1962.

³ LTSR Aukštųjų mokyklų Mokslo darbai, Kalbotyra, t. VI, 1963; t. VIII, 1963; Типы безличных предложений в русском говоре Зарасайского района Литовской ССР. — Программа и тезисы межвузовской диалектологической конференции по изучению русских говоров в Прибалтийских республиках, Вильнюс, 1962.

Nagrinėjant minimos tarmės vientisinį sakinį teko išstudijuoti nepaprastai daug literatūros. Prie darbo pridėta bibliografija susideda iš daugiau kaip 350 vienetų rusų, baltarusių, lenkų, lietuvių ir kt. kalbomis.

Darbą sudaro įvadas, trys dalys ir išvados. Priede nurodomas sąrašas žmonių, iš kurių užrašyti kalbos faktai. Čia pat duodami užrašyti rišlūs tekstai.

Pirmojoje dalyje aprašomi linksniniai ir prielinksniniai junginiai. Jie klasifikuojami pagal semantinius požymius.

Antroji dalis skirta dvinario sakinio analizei. Plačiai apsisistojama prie įdomiausio šios tarmės fakto – neveikiamosios rūšies dalyvio ir pusdalyvio (от причастия) vartojimo tarinio vietoje.

Trečioje dalyje apžvelgiami įvairūs vientisinių sakinių tipai, ypatingą dėmesį kreipiant beasmenių sakinių analizei.

Darydama išvadas, darbo autorė teigia, kad nagrinėjamoji tarmė pagal sintaksines ypatybes priklauso vidurinei didžiarusių (rusų) tarmei ir, atrodo, yra artimiausia Pskovo tarmei, pereinančiai iš rusų į baltarusių kalbą.

LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto darbuotojų grupė (filol. m. kand. E. Grinaveckienė, filol. m. kand. A. Jonaitytė, filol. m. kand. K. Morikūnas ir filol. m. kand. A. Vidugiris) atsiųstame atsiliepime rašo: „Vientisinio sakinio sintaksinių ypatybių pateikimas, tikslus jų lokalizavimas ir nepriekaištingas mokslinis jų nagrinėjimas drg. O. Šulienės darbe yra labai svarbus gretinamajai ir lyginamajai baltų-slavų kalbų dialektologijai, ypač atskiriems tų kalbų tarmių dabartinės ir istorinės sintaksės klausimams nušviesti“.

* * *

1965 m. balandžio 6 d. Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto Istorijos ir filologijos fakulteto mokslinių laipsnių teikimo tarybos posėdyje LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto jaunesnioji mokslinė bendradarbė Sližienė Nijolė, Kazio d., vienbalsiai apgynė filologijos mokslų kandidato laipsnio disertaciją tema „Sudurtinės veiksmažodžių formos lietuvių literatūrinėje kalboje“.

Darbo vadovas – filol. m. kand. K. Ulvydas. Oficialieji oponentai: prof. M. Račkauskas ir doc. filologijos mokslų kandidatė A. Laigonaitė.

Disertaciją recenzavo Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto Lietuvių kalbos katedra.

Lietuvių kalbos veiksmažodžių sudurtinių formų klausimas – sunkus ir sudėtingas, ligi pat pastarųjų laikų interpretuojamas labai įvairiai.

Disertacijos autorė pirmą kartą lietuvių kalbos moksle taip plačiai aptaria atskirų sudurtinių formų – pradėtinių, atliktinių laikų, neveikiamosios rūšies formų reikšmes bei vartoseną, parodo jų semantinius skirtumus nuo vientisinių formų iš vienos pusės ir dalyvių, einančių sudurtinių tarinių vardinėmis dalimis, bet sudurtinių formų nesudarančių – iš kitos. Šiuo atžvilgiu N. Sližienės darbas naudingas ne tik kalbos mokslui, bet ir praktikai.

Disertaciją sudaro įvadas, keturi skyriai ir išvados.

Disertacijos tema yra paskelbta straipsnių⁴.

⁴ Lietuvių kalbotyros klausimai, t. IV, V., 1961; Lietuvių kalbos morfologinė sandara ir jos raida, V., 1964; „Kalbos kultūra“, 5, 1963.

Įvade apžvelgiamas sudurtinių veiksmažodžių formų pateikimas bei tyrinėjimas pagrindinėse lietuvių kalbos gramatikose ir kituose kalbiniuose darbuose.

Pirmame skyriuje aiškinami sudurtinių veiksmažodžių formų struktūros dalykai. Disertantė įrodo, kad lietuvių kalbos sudurtinės veiksmažodžių formos, panašiai kaip ir daugelio kitų indoeuropiečių kalbų sudurtinės formos, yra pas-tovus pilnareikšmio ir tarnybinio žodžio junginys, neperskiriamas nei leksiškai, nei gramatiškai. Pateikia tam tikrus kriterijus, kaip atskirti sudurtines veiksma-žodžių formas nuo analogiškų dalyvio ir veiksmažodžio būti konstrukcijų, ku-rios sudurtinių formų nesudaro.

Likusiuose disertacijos skyriuose autorė nagrinėja sudurtinių veiksmažo-džių formų reikšmes ir vartojimą. Ji čia pagrįstai atsisako nuo tradicinio šių veiksmažodžių formų nagrinėjimo pagal laikus ir nuosakas eilės tvarka, o suskirsto jas pagal reikšmę į atliktines, pradėtines ir neveikiamąsias formas. Vertinga ir tai, kad čia darbo autorė palygina dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos sudur-tines veiksmažodžių formas su XVI–XVII amžiais vartotomis formomis, išryški-na kai kurias jų raidos tendencijas.

Oficialioji oponentė doc. A. Laigonaitė, vertindama N. Sližienės darbą, sa-ko: „Nagrinėdama gausiausias ir labiausiai mūsų kalboje paplitusias sudurtines veiksmažodžio formas – sudurtinius atliktinius laikus ir nuosakas, tiek ir ap-tardama pradėtines sudurtines formas ar neveikiamosios rūšies sudurtinių formų reikšmių sistemą, autorė parodo didelį išvalgumą, mokėjimą susivokti gana pai-nioje sudurtinių veiksmažodžio formų semantinėje įvairovėje“.

Ištyrusi dalyvių junginių su asmenuojamomis veiksmažodžių būti formo-mis vartoseną dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje, o iš dalies ir senuosiuo-se raštuose, autorė teigia, kad sudurtines veiksmažodžių formas galima laiky-ti atskira gramatine kategorija.

Darbe pasitaiko vienas kitas netikslumas: tai prieštaravimai tarp autorės teorinių teiginių ir to, kaip ji praktiškai analizuoja sudurtines veiksmažodžių for-mas.

* *

1965 m. balandžio 6–8 d. vyko universiteto profesorių, dėstytojų ir aspi-rantų mokslinė konferencija, skirta Tarybų Lietuvos 25-mečiui.

Kalbos mokslų sekcijoje (vadovas doc. J. Pikčilingis) buvo perskaityti šie pranešimai: „Lietuvių kalbotyros laimėjimai tarybinės santvarkos metais“ (doc. J. Pikčilingis), „Veiksmažodžio asmens formų vartojimo stilistinės ypatybės“ (asp. A. Šoblinkas), „Mažeikių tarmės priegaidė“ (dėst. A. Girdenis), „Kla-sikinė filologija tarybiniais metais“ (filol. m. kand. L. Valkūnas), „Kitabų gra-fika“ (filol. m. kand. A. Antonovičius), „Rusų-baltarusių ryšiai XVI–XVIII a.“ (filol. m. kand. L. Sudavičienė), „Sonorinių priebalsių eksperimentiniai tyrimai (lietuvių k. duomenimis)“ (vyr. dėst. T. Plakunova), „Apie tarinių formų kore-liacijas lietuvių literatūrinės kalbos sudėtinuose prijungiamuosiuose sakiniuose“ (vyr. dėst. L. Drotvinas), „Frazeologinio junginio ir žodžio sinoniminiai san-tykiai“ (filol. m. kand. N. Kameneckaitė), „Kirtis – vienas iš svarbiausių in-tonacijos komponentų dabartinėje prancūzų kalboje“ (vyr. dėst. I. Skūpas), „Iš Vilniaus universiteto romanistikos istorijos“ (filol. m. kand. D. Čebelis), „Objektinės bendraties sintaksinės funkcijos“ (vyr. dėst. I. Meiksinaitė).

1965 m. balandžio 22 d. Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto Istorijos ir filologijos fakulteto mokslinių laipsnių teikimo tarybos posėdyje LTSR MA jaunesnysis mokslinis bendradarbis Labutis Vitas, Vinco s., vienasbalsiai apgynė filologijos mokslų kandidato laipsnio disertaciją tema „Dabartinės lietuvių kalbos dalelytės“.

Darbo vadovas – LTSR MA akad. prof. J. Balčikonis. Oficialieji oponentai: LTSR MA akad. ist. m. dr. prof. J. Žiugžda ir doc. filologijos mokslų kandidatė A. Laigonaitė.

Disertaciją recenzavo Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto Lietuvių kalbos katedra.

Taryba gavo Latvijos TSR MA Kalbos ir literatūros instituto vyr. mokslinės bendradarbės filol. m. kand. D. Zemzarės ir Šiaulių K. Preikšo vardo instituto Lietuvių kalbos ir literatūros katedros teigiamus atsiliepimus.

V. Labučio darbas – mokslinio-gramatinio pobūdžio. Autorius visapusiškai analizuoja ir moksliskai apibendrina lietuvių kalbos dalelytes, jų semantines ir sintaksines ypatybes, struktūrą, vartosenos polinkius. Padarytomis išvadomis papildo lietuvių kalbos morfologijos, sintaksės ir žodžių darybos mokslą.

Disertaciją sudaro trumpa pratarinė, įvadas, trys pagrindinės dalys ir išvados. Darbo pabaigoje duota dalelių rodyklė, panaudotos literatūros sąrašas – daugiau kaip 160 pozicijų ir šaltinių sutrumpinimai.

Disertacijos tema yra paskelbta keletas straipsnių⁵.

Disertacijos įvade nušviečiama dalelių pozicija lietuvių kalbos mokslo raidoje, išryškinama, kad pirmosiose lietuvių kalbos gramatikose (D. Kleino, P. Ruigio, G. Ostermejerio ir kt.) dalelytėmis buvo laikomi visi nekaitomi žodžiai, o jau A. Šleicherio gramatikoje (1856) dalelytėmis vadinama tik tam tikra nekaitomų žodžių grupė; tačiau ir vėlesnėse lietuvių kalbos gramatikose dalelytės dar tebėra siejamos surieveiksmiais (F. Kuršaičio, J. Jablonskio gramatikose; dabar tarybinėse mokyklinėse gramatikose vadinamosrieveiksmiais žodeliais) ar su jungtukais (A. Šleicherio, J. Otremskio darbuose).

Pirmojoje dalyje „Dalelių struktūra ir darybos klausimai“ išaiškinama, kad dabartinės kalbos požiūriu vienos dalelytės yra paprasti, nesudėtingi žodžiai, kitos – sudėtiniai žodžiai, dar kitos – savotiški kitų leksinių vienetų dėmenys. Vertindamas šį disertacijos skyrį, oficialusis oponentas prof. J. Žiugžda pabrėžė, kad: „Reikia pripažinti teigiamu disertanto darbo bruožu tai, kad jis į dalelių susidarymą žiūri dialektiškai – kaip į ilgalaikį ir sudėtingą kelių stadijų procesą, kurį nulemia atitinkamų formų stabarejimas, jų reikšmės nublukimas, kirčio silpnumas ir kitos priežastys“.

Ypač originalus darbo skyrius „Dalelytės – kitų leksinių vienetų dėmenys“, kuriame analizuojama, kaip dalelytės, netekusios leksinio atskirumo, virsta kitų žodžių dalimis: priešdėliais (*ne-*, *tebe-*, *te-*), formų rodikliais (sangrąžos dalelytės *-si-*), samplaikinių įvardžių dėmenimis (*bet kas*, *kas nors*).

⁵ Literatūra ir kalba, VI, Vilnius, 1962; LTSR MA darbai, Ser. A 2(15), V., 1963; Lietuvių kalbos morfologinė sandara ir jos raida V., 1964; „Kalbos kultūra“, 5, 1963; 6, 1964.

Antroje dalyje analizuojamos dalelių reikšmės, jų sintaksinės funkcijos ir vartojimas. Šioje dalyje išryškinamas didelis lietuvių kalbos dalelių prasminių atspalvių turtingumas ir įvairumas.

Specialiai dalelių ryšiai su kitomis kalbos dalimis nagrinėjami trečiojoje darbo dalyje.

Disertacija parašyta taisyklinga, aiškia ir sklandžia kalba.

V. Labutis, remdamasis gausia medžiaga, surinkta iš lietuvių literatūros klasikų ir tarybinių rašytojų kūrybos, iš Lietuvių kalbos žodyno I–IV tomų, iš žodyno bei dialektologijos kartotekų, o taip pat iš periodinės spaudos, mokslinės bei publicistinės literatūros ir kt. daro išvadą, kad lietuvių kalboje laikyti dalelytes atskira kalbos dalimi turime ne mažesnę pagrindą, kaip rusų, latvių, vokiečių, anglų, bulgarų, lenkų, čekų ir kitose kalbose, kurių naujuosiuose gramatiniuose tyrinėjimuose jos yra traktuojamos kaip atskira kalbos dalis.

V. Labutis, nagrinėdamas teorinius klausimus, stengiasi neišleisti iš akių ir kalbos praktikos: dalelių vartoseną jis nuolat vertina literatūrinės kalbos normų požiūriu, aiškiai išskiria tuos šių žodžių vartosenos atvejus, kurie pasitaiko tik tarmėse ar net ir raštų kalboje, bet literatūrinei kalbai neteiktini, siūlo kai kuriuos rašybos tikslinimo atvejus.

Tokiame dideliame ir sudėtingame darbe pasitaiko kurių-ne-kurių trūkumų: ne visai aiškiai išryškinta dalelių semantika, yra pasikartojimų, subjektyvaus vertinimo, vietomis trūksta griežtesnio kriterijaus, kuris padėtų praktiškai atskirti dalelytę nuo kitų kalbos dalių – daugiausia nuo jungtuko ir prieveiksmio.

* * *

1965 m. balandžio 26 d. Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto Istorijos ir filologijos fakulteto mokslinių laipsnių teikimo tarybos posėdyje Rusų kalbos katedros vyr. dėst. Marčenko Ekaterina, Zakaro d., vienbalsiai apgynė filologijos mokslų kandidato laipsnio disertaciją „Бытовая предметная лексика в старо белорусских памятниках деловой письменности в 15–16 в.в.“ („Vardžodinė buitinė leksika XV–XVI amžiaus baltarusių kalbos reikalų raštuose“).

Darbo vadovas – filologijos mokslų daktaras profesorius M. Židovič. Oficialieji oponentai: filologijos mokslų daktaras J. Mackevič ir doc. B. Lapovas.

Disertaciją recenzavo Gardino Valstybinio J. Kupalos vardo pedagoginio instituto Rusų ir baltarusių kalbos katedra.

Taryba gavo Baltarusijos Valstybinio V. Lenino vardo universiteto Baltarusių kalbos katedros teigiamą atsiliepimą.

E. Marčenko nagrinėja pastatų ir jų sudėtinųjų dalių, apyvokos, aprangos bei papuošalų pavadinimus dokumentiniuose XV–XVI amžiaus reikalų raštuose, nes juose labiausiai atsispindi liaudies šnekamoji kalba. Be reikalų raštų paminklų, darbe panaudota ir rusų kalbos istorinio žodyno kartoteka, dabartinės šnekamosios baltarusių kalbos žodyno kartoteka, folkloro ir etnografinių rinkinių medžiaga, baltarusių autorių kūriniai ir kt.

Disertacija susideda iš įvado, dviejų dalių ir išvadų. Prie darbo yra plati bibliografija ir žodynas, apimamas 431 žodį.

Pirmojoje dalyje nagrinėjamos leksinės žodžių grupės, vartojamos pastams ir namų apyvokos daiktams pavadinti.

Antrojoje dalyje aptariamos aprangos, avalynės ir įvairių papuošalų leksinės grupės.

Darbo autorė, atsižvelgdama į tai, kad žodyno sudėtis žymia dalimi priklauso nuo liaudies materialinio ir kultūrinio gyvenimo, dažnai panaudoja istorinius ir etnografinius tyrinėjimus.

Pagrindinių skyrių medžiaga leidžia pasekti baltarusių kalbos artimumą kitoms slavų kalboms, pirmiausia rusų ir lenkų kalboms. Čia autorė išaiškina leksinių reiškinių pasiskolinimo ir jų kilimo kelius.

Disertacijoje įtikinamai įrodyta, kad skirtingos leksinės grupės kalboje turi skirtingo laipsnio patvarumą. Geriausiai yra išsilaikę pastatų ir su jais susijusių daiktų pavadinimai, o drabužių ir jų dalių daugelis žodžių jau yra visai išnykę.

E. Marčenko darbas turi ne vien mokslinę, bet ir praktinę vertę: surinktąją medžiagą bus galima panaudoti, sudarant istorinį bei etimologinį baltarusių kalbos žodyną. Atliktasis darbas įdomus istorikams, etnografams, visiems tiems, kurie domisi istoriniu slavų likimu, jų ekonominiais ir kultūriniais ryšiais su kitomis tautomis.

Disertacijos tema yra paskelbta straipsnių⁶.

* *

1965 m. birželio 22 d. Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto Istorijos ir filologijos fakulteto mokslinių laipsnių teikimo tarybos posėdyje Lietuvių kalbos katedros dėstytoja Paulauskienė Ašdona, Rapolo d., sėkmingai apgynė filologijos mokslų kandidato laipsnio disertaciją tema „Dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos veiksmažodžių veikslai“.

Darbo vadovas – doc. filologijos mokslų kandidatas J. Pikčilingis. Oficialieji oponentai: LTSR MA akad. prof. J. Balčikonis ir filol. m. kand. A. Vaeleckienė.

Disertaciją recenzavo LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos sektorius.

Taryba gavo Latvijos TSR MA Kalbos ir literatūros instituto mokslinių bendradarbių V. Dambės ir D. Zemzarės teigiamus atsiliepimus.

Veiksmažodžio veikslas yra viena iš sudėtingiausių bei painiausių gramatinių kategorijų lietuvių kalboje. Veikslas yra iš esmės veiksmažodžio leksinės reikšmės ypatybė, glaudžiai susijusi su gramatine veiksmažodžio struktūra.

Laikydama veikslą leksine-gramatine kategorija ir žiūrėdama į jį, kaip į leksinę ir gramatinę reikšmės jungiančią grandį, darbo autorė, pasiremmdama sukaupta gausia medžiaga iš grožinės bei mokslinės literatūros ir šnekamosios kalbos, smulkiai išnagrinėjo lietuvių kalbos eigos ir įvykio veiklo veiksmažodžių reikšmes, įrodė, kad lietuvių kalbos veiklo reikšmės labai priklauso nuo leksinių veiksmažodžio reikšmių. A. Paulauskienė teisingai suvokė eigos ir įvykio veik-

⁶ LTSR Aukštųjų mokyklų Mokslo darbai, Kalbotyra, t. X, 1964; t. XIII, 1965; Из наблюдений над бытовой лексикой в белорусских памятниках деловой письменности 15–16 вв. — Программа и тезисы межреспубликанской конференции по изучению лексики старобелорусских письменных памятников 15–17 вв., Вильнюс, 1964.

lo veiksmazodžių santykį, iškėlė veiksmazodžių veiksmo priklausymą nuo gramatinės laiko kategorijos, nurodė kai kurias eigos ir įvykio veiksmo veiksmazodžių paradigmines ypatybes.

Disertacija turi penkis skyrius.

Pirmajame skyriuje autorė parodo, kaip vieną ar kitą su veiksmo kategorija susijusią problemą sprendė kiti kalbininkai, nagrinėję daugiausia slavų kalbų veiksmus, svarsto jų mintis, pasakytas apie lietuvių kalbos veiksmus. Iškelia slavų ir lietuvių kalbos veiksmų panašumus ir skirtumus, sprendžia veiksmų esmės, santykio su kitomis gramatinėmis kategorijomis, su leksine veiksmazodžio reikšme ir kt. klausimus.

Antrasis skyrius skirtas eigos veiksmo veiksmazodžiams. Autorė teigia, kad eigos veiksmo veiksmazodžiai paprastai yra nepriešdėlėti. Priešdėlėtų pasitaiko ne taip jau daug.

Trečiajame skyriuje padaryta išvada, kad daugumą įvykio veiksmo veiksmazodžių sudaro priešdėlėtieji veiksmazodžiai.

Ketvirtasis skyrius skirtas keliems eigos ir įvykio veiksmo veiksmazodžių vartojimo atvejams.

Penktajame skyriuje nagrinėjamas klausimas, koks santykis yra tarp nepriešdėlėtojo eigos veiksmo ir iš jo padaryto priešdėlėtojo įvykio veiksmo veiksmazodžio.

Oficialioji oponentė filol. m. kand. A. Valeckienė nurodo, kad „A. Paulauskienės darbas vertiname kaip mokslinę studiją, gerokai pastūmėjusią į priekį veiksmo kategorijos sprendimą lietuvių kalboje. Autorė teisingai išvelgė mūsų visų jaučiamą pačioje veiksmazodžio sistemoje egzistuojantį įvykio veiksmo veiksmazodžių priešpastatymą eigos veiksmo veiksmazodžiams“.

Sprendama gana sudėtingą veiksmo klausimą, autorė neišvengė trūkumų: nekritiškai naudojamosi šaltiniais, nepagrįstai neigiamas kai kurių lietuvių kalbos veiksmo problemos tyrinėtojų darbas, prie kai kurių tvirtinimų duodama per daug pavyzdžių, pasikartojama.

Diskusijose išsamiai pasisakė filol. m. kand. E. Galnaitytė.

Disertacijos tema yra paskelbta straipsnių⁷.

E. Eidukaitienė

*

1964 m. lapkričio 19 d. Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto Lietuvių kalbos ir literatūros fakulteto studentai susitiko su įžymiuoju lietuvių kalbininku ir pedagogu prof. J. Balčikoniu.

Prof. J. Balčikonis gausiai susirinkusiems studentams papasakojo apie žodžių rinkimą, žodynų sudarymą, kvietė studentus rinkti žodžius iš gyvosios kalbos.

Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto Lietuvių kalbos ir literatūros fakulteto dėstytojai ir studentai 1964 m. gruodžio 1 d. paminėjo didžiojo kalbininko K. Būgos keturiasdešimtąsias mirties metines. Prisiminimus apie K. Būgą pasakojo prof. J. Balčikonis ir Dusetų K. Būgos vardo vidurinės mokyklos mo-

⁷ LTSR Aukštųjų mokyklų Mokslo darbai, Kalbotyra, t. X, 1964; t. XIII, 1965; „Kalbos kultūra“, 4, 1963; 5, 1963.

kytoja S. Kizevičienė, pranešimus apie K. Būgos mokslinę ir pedagoginę veiklą skaitė doc. E. Mikalauskaitė ir doc. Z. Zinkevičius. Minėjimo proga buvo surengta K. Būgos darbų ekspozicija.

1964 m. lapkričio 26–28 dienomis Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto Lietuvių kalbos katedros surengtoje baltistikos konferencijoje VVPI Lietuvių kalbos katedros vyr. dėst. K. Kuzavinis skaitė pranešimą „Kurie-ne-kurie lietuvių kalbos įvardžių istorijos klausimai“.

Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto dėstytojų ir Alytaus rajono mokytojų – VVPI auklėtinių – mokslinėje-metodinėje konferencijoje 1965 m. sausio 5–7 dienomis buvo nagrinėjama lietuvių kalbos ir literatūros pamokų bei užklasiųjų darbų vieningos sistemos parengimo problemos. Konferencijos dalyviai, respublikos metodinių ratelių pirmininkai, Alytaus rajono mokytojai, VVPI Lietuvių kalbos ir literatūros fakulteto dėstytojai, iš klausė doc. P. Bernadišienės „Apie tarties klausimus, remiantis Alytaus raj. mokyklose surinkta medžiaga“, vyr. dėst. L. Kadžytės „Dalyvjo dėstymas vidurinėje mokykloje“ pranešimus.

Rusų kalbos ir literatūros sekcijoje doc. E. Fuks skaitė pranešimą „Naujovės rusų kalbos dėstymo metodikoje“, Anglų kalbos sekcijoje – filol. m. kand. B. Svecevičius – „Vaizdumo priemonių sistema užsienio kalbų mokyme“, vyr. dėst. E. Kuzmaitė – „Anglų kalbos dėstymas žemesnėse vidurinės mokyklos klasėse“.

1965 m. sausio 28–31 d. Lietuvių kalbos katedros vyr. dėst. K. Kuzavinis Leningrade, Tarybų Sąjungos Geografijos draugijos suorganizuotoje I Visasąjunginėje toponimikos konferencijoje, skaitė pranešimą „Lietuvos vardo kilmė“.

1965 m. vasario 5–6 d. Respublikinėje mokslinėje-metodinėje rusų kalbos dėstymo aukštosiose mokyklose konferencijoje Šiauliuose Rusų kalbos katedros dėstytojai skaitė pranešimus: doc. E. Fuks „Žodyninis darbas studentų užsiėmimuose“, vyr. dėst. I. Musteikienė „Darbas su tekstu“.

1965 m. vasario 16 d. Anglų kalbos katedros vyr. dėst. I. Vitonytė-Genienė Leningrado Valstybiniame Ždanovo vardo universitete apgynė kandidatinę disertaciją „Prepozityviniai atributyviniai „pay-as-yan-go (system), off-Harecord (briefuig) tipo junginiai dabartinėje anglų kalboje“ (moksl. vad. doc. L. P. Vinokūrova, oficialūs oponentai – filol. m. dr. prof. V. G. Admonis ir filol. m. kand. doc. R. L. Kovner).

1965 m. kovo 24–25 d. VVPI Lietuvių kalbos ir literatūros fakultetas kartu su Respublikiniu Mokytojų tobulinimosi institutu ir Kupiškio raj. Liaudies švietimo skyriumi suorganizavo Kupiškyje mokslinę-metodinę lietuvių kalbos tarties bei kirčiavimo mokymo rytų aukštaičių tarmių plote konferenciją, skirtą LTSR 25-osioms metinėms. Į konferenciją atvyko Kupiškio, Anykščių, Ukmergės, Rokiškio, Panevėžio, Molėtų, Utenos, Zarasų, Biržų, Širvintų, Kėdainių ir Jonavos rajonų lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų atstovai (apie 150 žmonių). Konferencijos dalyviai iš klausė nemaža pranešimų apie lietuvių kalbos tarties ir kirčiavimo mokymą tarminėje aplinkoje: doc. V. Grinaveckio „Rytų aukštaičių tarmės skirtumai nuo literatūrinės kalbos, jų panaudojimas literatūrinės tarties ir rašybos mokymui“; Lietuvių kalbos katedros doc. P. Bernadišienės

„Nuo rytų aukštaičių tarmės priklausomos tarties klaidos ir jų taisymas“; Lietuvių kalbos katedros vyr. dėst. L. Kadžytės „Nuo rytų aukštaičių tarmės priklausomos rašybos klaidos ir jų taisymas“; Lietuvių kalbos katedros vyr. dėst. K. Kuzavinio „Pagrindinės kirčiavimo ypatybės ir jų mokymas sąlyginio kirčio atitraukimo plote“; Lietuvių kalbos katedros vyr. dėst. A. Pakerio „Specialūs kirčiavimo žodynėliai rytų aukštaičiams“; Kupiškio M. Rekašiaus vardo vidurinės mokyklos mokyt. J. Kukulienės „Tarties dalykai I–IV klasių lietuvių kalbos programoje ir vadovėliuose“; Šubačiaus vidurinės mokyklos mokyt. J. Šliogerytės „Lietuvių kalbos tarties mokymas pirmosiose klasėse“; Kupiškio Vl. Rekašiaus vardo vidurinės mokyklos mokyt. F. Jakutytės „Kirčiavimo ir tarties reikšmė rašybos mokymui“; Anykščių vakarinės-pamaininės vidurinės mokyklos mokyt. J. Katino „Kirčiavimo mokymas VII–VIII klasėse“.

Konferencijos medžiaga išleista atskiru leidiniu „Kirčiavimo mokymas aštuonmetėje mokykloje“ 1965 m.

1965 m. kovo 29–31 d. į Latvijos Valstybinio P. Stučkos vardo universiteto SMD konferenciją su pranešimais vyko SMD Lietuvių kalbos būrelio narės: stud. V. Tamulaitytė „VVPI SMD Lietuvių kalbos būrelio istorija“ (mokslinis vadovas vyr. dėst. K. Kuzavinis); I. Saltonaitė „Naujieji asmenvardžių raidos polinkiai dabartinėje lietuvių kalboje“ (mokslinis vadovas vyr. dėst. K. Kuzavinis).

1965 m. balandžio mėn. vykusioje VVPI studentų XX mokslinėje konferencijoje, skirtoje Tarybų Lietuvos 25-osioms metinėms, dirbo 20 sekcijų. Lietuvių kalbos sekcijoje (sekcijos vadovė doc. P. Bernadišienė) skaityti pranešimai: stud. V. Tamulaitytė „VVPI SMD Lietuvių kalbos būrelio istorija“ (moksl. vad. vyr. dėstyt. K. Kuzavinis); stud. I. Saltonaitė „Naujieji asmenvardžių raidos polinkiai dabartinėje lietuvių kalboje“ (mokslinis vadovas vyr. dėst. K. Kuzavinis); stud. R. Lesmavičiūtė „Lietuvių kalbos priebalsių *p*, *b* fonemos“ (moksl. vad. doc. E. Mikalauskaitė); Latvijos TSR Valstybinio P. Stučkos vardo universiteto Istorijos ir filologijos fakulteto stud. Veinberga „Liaudies dainų veiksmažodžių semantinė analizė, lyginant su dabartine latvių literatūrine kalba“ (moksl. vad. doc. A. Laua); stud. V. Petrikaitė „Gervėčių tarmės retos fonetinės ypatybės“ (moksl. vad. doc. V. Grinaveckis); stud. V. Šleiniūtė „Kirčiavimo ypatumai Paluknės (Skuodo raj.) tarmėje“ (moksl. vad. doc. V. Grinaveckis); stud. O. Jablonskaitė „Imperatyvo reiškimas lietuvių kalboje“ (moksl. vad. filol. m. kand. B. Kalinauskas); stud. D. Baltrašiūnaitė „Pedagogikos terminai dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje“ (moksl. vad. prorektorius V. Drotvinas); stud. L. Preikštaitė „Miniatiūriniai rašiniai V klasėje, panaudojant nūdienę tematiką“ (moksl. vad. prof. J. Budzinskis).

Lietuvių kalbos sekcijos darbe, be Lietuvių kalbos katedros dėstytojų, dalyvavo bendradarbių iš Lietuvos TSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto. Diskusijose kalbėjęs mokslinis bendradarbis filol. m. kand. A. Vidugiris pažymėjo stud. V. Petrikaitės pranešimą, kuriame be kita ko buvo pateikta nemaža naujos Gervėčių tarmės medžiagos.

Rusų kalbos ir literatūros sekcijoje (sekcijos vad. doc. M. Smolkinas) perskaitytas kalbinis pranešimas: stud. Č. Vaitekovič „Mokinių kalbos vystymas vieningose kalbos ir skaitymo pamokose lietuviškos kaimo mokyklos V–VI klasėse“ (moksl. vad. doc. E. Fuks).

Lenkų k. ir lit. sekcijos (sekcijos vad. vyr. dėst. A. Kaupuž) pranešimai: stud. D. Bužinska „Šalutiniai sakiniai, prasidedantys žodžiu „kas“ dabartinėje lenkų kalboje“ (moksl. vad. vyr. dėst. E. Gustina); stud. M. Voišvilo „Žodinės ir rašytinės kalbos vystymo pratimai lenkų kalbos pamokose vyresnėse klase“ (moksl. vad. vyr. dėst. G. Rakitskis); stud. A. Pšigurska „Klaidų tipai VII–X klasių mokinių rašomuosiuose darbuose“ (moksl. vad. vyr. dėst. G. Rakitskis).

Prancūzų kalbos sekcijoje (sekcijos vadovė vyr. dėst. J. Urbelienė) skaityti pranešimai: stud. J. Juzelskytė „Estetinis auklėjimas prancūzų kalbos pamokose“ (moksl. vad. e. doc. p. M. Katilienė); stud. D. Birkevičiūtė „Internacionalinis mokinių auklėjimas prancūzų kalbos pamokose“ (moksl. vad. e. doc. p. M. Katilienė); stud. J. Ožalinskaitė „Šalutiniai laiko aplinkybės sakiniai ir jų sinonimai dabartinėje prancūzų kalboje“ (moksl. vad. vyr. dėst. J. Urbelienė); stud. O. Albutavičiūtė „Frazeologinių variantų problema dabartinėje prancūzų kalboje“ (moksl. vad. filol. m. kand. E. Zibucaitė).

Anglų kalbos sekcijoje (sekcijos vadovė vyr. dėst. I. Vitonytė) skaityti pranešimai: stud. L. Barauskaitė „Anglų kalbos mokymo vystymasis Lietuvoje“ (moksl. vad. doc. B. Piesarskas); stud. J. Sarulis „Tipinės anglų kalbos tarties klaidos ir jų taisymo metodika vidurinėje mokykloje“ (moksl. vad. filol. m. kand. B. Svecevičius); stud. D. Venskutė ir R. Eičaitė „Išskaičiavimų intonacija lietuvių ir anglų kalbose (eksperimentinis tyrimas)“ (moksl. vad. filol. m. kand. B. Svecevičius).

Vokiečių kalbos sekcijoje (sekcijos vadovė filol. m. kand. H. Voicikaitė) skaityti pranešimai: stud. S. Smagurauskas „Vokiečių literatūros vertimai Tarybų valdžios metais Lietuvoje“ (moksl. vad. vyr. dėst. D. Trukanaitė); stud. V. Vinkšnytė „Sudurtiniai daiktavardžiai ir būdvardžiai su pirmuoju sustiprinančiu komponentu“ (moksl. vad. filol. m. kand. H. Voicikaitė); stud. O. Aleksionaitė „Žaidimai vokiečių kalbos pamokose“ (moksl. vad. vyr. dėst. M. Chvasas).

Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto Eksperimentinės fonetikos ir kalbos psichologijos laboratorijoje buvo nagrinėjamos kalbos pagrindinio tono akustinės-fizinės ir perceptyvinės savybės. Pastoviai veikiančiame seminare šia tema pranešimus skaitė: filol. m. kand. V. Vaitkevičiūtė, filol. m. kand. B. Svecevičius, techn. m. kand. L. Telksnys, fizikos m. kand. A. Jasiūnas, inž. J. Gikys, onkologijos instituto vyr. m. bendr. H. Šimkus, muzikologas V. Barkauskas, vyr. dėst. A. Jankovičius. Seminaro darbe dalyvavo mokslo darbuotojų iš Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto, Lietuvos TSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto ir kitų mokslo įstaigų.

I eksperimentinės fonetikos ir kalbos psichologijos laboratoriją du kartus per metus atvyko Maskvos I Valstybinio užsienio kalbų instituto prof. ped. m. dr. V. A. Artiomas ir ped. m. kand. Z. A. Zimnaja ir pravedė seminarą eksperimentinės fonetikos ir kalbos psichologijos klausimais.

1965 m. kovo mėn. prof. ped. m. dr. V. A. Artiomas skaitė šiuos pranešimus: „Naujausieji elektroakustiniai metodai fonetikoje“, „Suvokimas ir kalbos supratimas (pagrindinės kalbos psichologijos problemos)“, birželio mėn.—

„Psichologija ir kalbų mokymo metodika“, „Programuoto intonacijos mokymo problema“.

Nuo 1965 m. rugsėjo 1 d. Eksperimentinės fonetikos ir kalbos psichologijos laboratorijoje techn. m. kand. e. doc. p. L. Telksnys pradėjo skaityti akustinės fonetikos kursą Užsienio kalbų, Lietuvių kalbos ir literatūros fakultetų studentams, rašantiems kursinius darbus iš eksperimentinės fonetikos.

1964 m. Vilniaus Valstybiniame pedagoginiame institute prie Lietuvių kalbos katedros įsteigta lietuvių kalbos (lietuvių kalbos metodikos) specialybės aspirantūra, vadovaujama prof. J. Budzinskio.

1965 m. vasario 1 d. metinę aspirantūrą baigė Šiaulių K. Preikšo vardo pedagoginio instituto vyr. dėst. Pranas Masiulis. Jis rengia disertaciją „Literatūros kūrinio kompozicijos nagrinėjimas vidurinėje mokykloje (Sistemos ir metodikos bruožai)“ (moksl. vad. prof. J. Budzinskis ir filol. m. kand. V. Auryla).

1965 m. į neakivaizdinę aspirantūrą įstojo Mokyklų mokslinio tyrimo instituto sektoriaus vadovė Z. Alaunienė ir vyr. mokslinė bendradarbė M. Gylienė. Z. Alaunienė rašo disertaciją „Protaujantieji rašiniai V–VIII kl.“ (moksl. vad. prof. J. Budzinskis), M. Gylienė – „Lietuvių k. rašybos mokymas I–II klasėse“ (moksl. vad. prof. J. Budzinskis).

1965 m. liepos mėn. Klaipėdoje Mokytojų tobulinimosi instituto surengtuose kursuose lietuvių kalbos ir literatūros mokytojams paskaitas lietuvių kalbos kirčiavimo klausimais skaitė doc. P. Bernadišienė ir vyr. dėst. K. Kuzavinis, lietuvių kalbos dėstymo metodikos klausimais – vyr. dėst. L. Kadžytė.

1965 m. liepos mėn. dirbo dvi VVPI Lietuvių kalbos ir literatūros fakulteto dialektologinės ekspedicijos: Varėnos rajone, kur buvo tirta Merkinės, Marcinkonių ir Ilgininkų vietovių tarmė (ekspedicijoje dalyvavo 9 studentai, ekspedicijos vad. vyr. dėst. Ž. Urbanavičiūtė), ir Klaipėdos rajone, kur buvo tirta Drėvernos, Kalotės ir Dauparų vietovių tarmė (ekspedicijoje dalyvavo 8 studentai, ekspedicijos vad. doc. Vl. Grinaveckis).

Ekspedicijose užrašyta daug tarmių medžiagos. Užrašyta ir naujų ar mažiau žinomų tarmės faktų, pavyzdžiui, klaipėdiškių tarmėje užfiksuotos šios retesnės tarmės ypatybės¹:

a) Kurių-ne-kurių prielinksnių vartojimas su vienaskaitos naudininko linkniu, pvz.: iš *Vokytljai*; iš *vókiškai giminei*; dėl *širdžiai*; nū *prādžiai*; par *Kalótei*; žvėdas (švedas) už *júrai gyvėna* (Kalotė); nū *Krėtingai*; iš *júrai viřst*; py *dúonai stovėjėm* (Kretingalė); į *žvejýbai* (Karklė);

b) Žodžių su priesaga *-ininkas* vartojimas asmenų pavadinimams reikšti, jie padaromi iš tų asmenų gyvenamųjų ar gyventųjų vietų vardų, pvz.: *karaliáu-čininkai* 'Karaliaučiaus (dabar Kaliningradas) gyventojai', *kařklininkai* 'Karklės kaimo (Klaipėdos raj.) gyventojai', *kōpininkai* 'Kōpų (vns. vard. *Kōpos*), t.y. Nerijos, gyventojai', *laukiniňkai* 'laukų gyventojai, kaimiečiai, valstiečiai', *lietu(i)-ninkai* 'lietuviai', bet *tilžóniai* ir *tilžónys* 'Tilžės (dabar Sovetskas) gyventojai', *klaipėdiřkiai* 'Klaipėdos gyventojai';

c) Prielinksnio ir priešdėlio *in* (šalia *į*) vartojimas, pvz.: *inkás* (~ *inkós*), *in Klaipėda*; *in aūsi*, šalia *į rýtus, įpúolė* (Kalotė); kartais *in, int* vartojama vietoj prielinksnio *ant*, pvz.: *in (ant) Tilžės karnōlius tōks ėjo; pasisėsties in kalniūko*;

¹ Čia pateiktieji klaipėdiškių tarmės pavyzdžiai užrašyti Vl. Grinaveckio.

int rudeniēs 'ant rudens, artėjant rudeniui', *int gálvai* 'ant galvos'; *in kójai* 'ant kojos' (Kalotė);

d) Dar keletas retesnių pavyzdžių: *džuolis* (~ *ožólis*), *šermūkšliai* 'šermukšniai' (Budrikai), *várnu kandikai* (pasakymas vartojamas apibūdinti kopininkams, kurie su tinklais gaudydavo varnas, sugautų varnų perkasdavo galvą; susūdydys į statines varnas laikydavo žiemai kaip mėsą); *ans bijos nū vándens* (Dercekliai); *milžėniška skūnė* 'didžiulė daržinė' (Plikiai); *klaipėdiškių kalbà jŕ sujūkusi* (sumišusi); *par kāra visko nuotōkom* (netekome); *papūošti*; *tárdyti* 'klausinėti'; *biliūnas* 'bijūnas'; *ōtē* 'plekšnė'; *žálmedžiai* 'diemedžiai'; *katrās* (kiekvienas) *miēstas tūr sāvo kalbā*; *vākaro žvaigždē* 'vakarinė žvaigždė'; *rýto mēto žvaigždē* 'rytinė žvaigždė'; *namókam daūg patēikti* (papasakoti); *vérputis* 'varputis' (Kalotė); *brušē* 'raudė, mekšras (tokia žuvis)'; *karalēnē* 'bičių motinėlė'; *vienā bitē*; *vašsaus mēdžiai* 'obelys'; *ožinis* 'pietryčių vėjas'; *pietinis* 'pietų vėjas'; *sākšinis* 'pietvakarių vėjas'; *jūrinis* 'vakarų vėjas'; *žeminis* 'vėjas, pučiantis į jūrą iš žemės; rytinis vėjas'; *žiēmelis* (šiaurės vėjas) *niekaip nēr palankūs ant žvejybos*; *sōminis* 'šiaurės vakarų vėjas'; *aūštrinis* 'šiaurės rytų vėjas'; *avē* (avis) *tūr du raitukū* (ėriukus); *ausē* 'ausis', *žasē* 'žasis', iš eglų labai gerai medaūs būvau gāvęs; *esū viřš šēšiasdešimti mētų*; *devynis metūs senēsnis jŕ*; *mēs liuobējom nūkēlti piēnā* 'mes nuveždavome pieną (per Marias į Kopas)'; *mažyniki buteliūkai* 'mažučiai nameliai'; *pāskumčiais* 'paskui, vėliau' (Dreverna); *rūdžpūkiai* 'rugiagėlės'; *nōr žēmē griāuti* 'nori apversti'; *nūsitráukēs int šiaūrei liņkūo* 'nuslinko į šiaurę'; *stāun* 'stovi'; *mēdiniosios pýlēs* 'laukinės antys'; *zuikis jŕ medinis* (laukinis); *medinis balañdis* 'laukinis karvelis' (Karklė).

Užrašyta nemaža tarmės tekstų ir į magnetofono juostas.

P. Bikulčienė

* * *

1964 m. sausio mėn. 8–9 d. Lietuvos TSR Ministrų Tarybos Valstybinis aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo komitetas kartu su Šiaulių K. Preikšo v. pedagoginiu institutu surengė pedagoginių mokyklų dėstytojų Respublikinę mokslinę-metodinę konferenciją, kurioje buvo perskaityti 25 pranešimai.

Lietuvių ir rusų kalbų bei jų dėstymo metodikos sekcijose ŠPI dėstytojais skaitė šiuos pranešimus: „Kalbotyros naujovių panaudojimas, dėstant lietuvių kalbą“ (vyr. dėst. V. Sirtautas), „Kai kurie lietuvių kalbos mokymo pradinėse klasėse efektyvumo klausimai“ (vyr. dėst. I. Jurkonis), „Šnekamosios rusų kalbos mokymas pradinėse klasėse“ (vyr. dėst. Misevičienė). Kapsuko pedagoginės mokyklos dėstytojais skaitė pranešimus „Rašybos įgūdžių formavimas pradinėse klasių gramatikos pamokose“ (dėst. A. Vosylienė), „Žodyninis darbas rusų kalbos pamokose“ (dėst. A. Valančius). Iš klausyti Klaipėdos pedagoginės mokyklos dėstytojų pranešimai „Kai kurios rusų kalbos mokymo problemos II–IV klasėse“ (dėst. E. Nemunienė), „Užklasinio skaitymo formos ir priemonės pradinėse klasėse“ (dėst. J. Biliūnienė).

1964 m. gegužės mėn. 14–15 d. įvyko Šiaulių K. Preikšo v. pedagoginio instituto dėstytojų mokslinė-metodinė konferencija.

Kalbos mokslų sekcijoje buvo iš klausyti šie pranešimai: „Antrosios kalbos žodžių semantikos įsisavinimo ypatumai“ (pedagogikos m. kand. A. Jacikevi-

čius), „Veiksmažodinio tarinio formų ir semantikos įvairovė“ (vyr. dėst. V. Sirtautas), „Kai kurie lietuvių kalbos balsių ir dvibalsių tarties klausimai, susiję su šių fonemų kiekybe“ (vyr. dėst. R. Petkevičienė), „Rusų ir lietuvių kalbų veiksmažodžių, reiškiančių judėjimą į viršų (lįsti, lipti, kopti, kilti), sinoniminių eilių semantika“ (vyr. dėst. G. Šarka), „Dėl prielinksnio „į“ vartojimo intensyvumo lietuvių ir rusų kalbose“ (vyr. dėst. V. Zaiceva), „Kai kurios mokinių aktyvinimo priemonės užsienio kalbos pamokoje“ (dėst. J. Ančerevičienė).

1965 m. gegužės mėn. 6–7 d. įvyko devintoji ŠPI studentų mokslinė konferencija. Kalbos sekcijoje perskaityti 5 pranešimai: „Žodžių tvarka sakinyje“ (IV k. lit. A. Trinkaitė, mokslinis vadovas vyr. dėst. V. Sirtautas), „Prielinksnio „iš“ reikšmių skirtybės ir vartojimas literatūrinėje kalboje“ (IV k. lit. K. Žvikas, mokslinis vadovas vyr. dėst. V. Sirtautas), „Antrosios (rusų) kalbos mokymo pradinėse klasėse psichologiniai pagrindai“ (IV k. prad. kl. D. Žalnierūnaitė, mokslinis vadovas doc. A. Jacikevičius). Konferencijoje dalyvavo svečių iš kitų aukštųjų mokyklų.

1965 m. gegužės mėn. 20–21 d. vyko Šiaulių K. Preikšo v. pedagoginio instituto dėstytojų mokslinė-metodinė konferencija, skirta Tarybų valdžios atkūrimo Lietuvoje 25-osioms metinėms pažymėti.

Kalbos mokslų sekcija išklusė 8 pranešimus: „Pagrindinių sakinio dalių sintaksiniai santykiai“ (vyr. dėst. V. Sirtautas), „Veiksmažodžių junginių su bendratimi ypatumai“ (vyr. dėst. Č. Grenda), „Apie sudėtinių asmenvardžių tyrinėjimo principus“ (vyr. dėst. J. Jurkėnas), „Veiksmažodžių junginių su prielinksniu „ant“ vartojimo ypatybės rusų ir lietuvių kalbose“ (vyr. dėst. V. Zaiceva), „Kai kurios slinkties veiksmažodžių ypatybės rusų ir lietuvių kalbose“ (vyr. dėst. G. Šarka), „Kai kurie šnekamosios kalbos įgūdžių formavimo būdai, dėstant užsienio kalbas“ (vyr. dėst. E. Černeckienė), „Jutiminės žodžio formos (garso, grafinio ženklo), reikšmės bei sąvokos prigimtys ir funkcijų klausimu“ (dėst. Z. Morkūnas). Leningrado A. Ždanovo v. universiteto aspirantė (buvusi ŠPI studentė) V. Michalčėnka skaitė pranešimą „Vienanariai apibendrinantieji asmeniniai sakiniai dabartinėje rusų ir lietuvių kalboje“.

K. Župerka